

**Co bychom věděli o sociologii, kdybychom četli
pouze *Sociologický časopis* a *Sociológia*?
Obsahová analýza dvou sociologických periodik
od „sametové revoluce“ do současnosti***

DUŠAN JANÁK

Slezská univerzita v Opavě**

ROBERT KLOBUCKÝ

Sociologický ústav SAV, Bratislava**

**What Would We Know about Sociology If We Only Read *Sociologický časopis* and *Sociológia*? A Content Analysis of Two Journals
of Sociology from the Velvet Revolution to the Present Day**

Abstract: This study stakes stock of the work of the Czech journal *Sociologický časopis* and the Slovak journal *Sociológia* in the post-1989 state of development of Czech and Slovak society. It conducts a synchronous and a diachronic comparison for this purpose. It presents the structure of authors and themes in *Sociologický časopis* and *Sociológia* both in a temporal perspective, covering the years from 1989 to 2013, and in relation to journals published in the interwar and post-war periods. Probably the most interesting trend observed in the Slovak journal is the increase in the number of Czech authors and decrease in the number of Slovak authors. In relation to the interwar journals, most notable are the metareflection of sociology itself and of some nationally-specific themes.

Keywords: *Sociologický časopis*, *Sociológia*, content analysis, thematic structure, author structure, the period 1990–2013

Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2014, Vol. 50, No. 5: 645–670

DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/00380288.2014.50.5.118>

* Autoři děkují oběma recenzentům za připomínky, které vedly ke zkvalitnění výsledného textu. Studie vznikla s podporou projektu SGS/2/2014 Slezské univerzity „Obsahová analýza jako metoda historického i sociologického výzkumu“, s podporou grantu APVV-0309-11 „Slovenská spoločnosť v medzinárodných komparatívnych výskumoch: pred krízou a počas krízy“ a také grantu VEGA č. 1/0641/14 „Aktuálne trendy vo vývoji sociológie na Slovensku – paradigmatické východiská, metodologické inovácie, osobnosti vedy“.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: PhDr. Dušan Janák, Ph.D., Centrum empirických výzkumů, Fakulta veřejných politik v Opavě, Hradecká 17, 746 01 Opava, e-mail: janak@fvp.slu.cz, nebo Mgr. Robert Klobucký, Ph.D., Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: robert.klobucky@savba.sk.

Úvod

Předkládaná studie je připravena u příležitosti kulatého výročí *Sociologického časopisu*,¹ jehož 50. ročník vychází v roce 2014, a provádí určitou bilanci jeho činnosti v kontextu rozvoje česko/slovenské sociologie v porevoluční etapě vývoje české a slovenské společnosti. Činí tak za pomoci dvojího srovnání, synchronního a diachronního. Srovnává jednak *Sociologický časopis* s jeho slovenským pendantem, časopisem *Sociológia*, a jednak oba časopisy srovnává s prvními českými a slovenskými sociologickými časopisy. Do analýzy byly zahrnuty také všechny anglické texty a anglická čísla obou časopisů, bez ohledu na to, že v případě *Sociologického časopisu* šlo o dočasný pokus o vytvoření nového (anglickojazyčného) časopisu. Cílem textu je představit autorskou a tematickou strukturu *Sociologického časopisu* a časopisu *Sociológia* jednak v časové perspektivě „polistopadového“ vývoje a jednak ve vztahu k meziválečným a poválečným oborovým časopisům. Text tak nechce být pouze poznámkou na okraj jednoho výročí, ale zároveň příspěvkem ke studiu vývoje oboru ve dvou postsocialistických zemích, které spojují podobné osudy i jazyky.

Sociologický časopis i *Sociológia* představují hlavní oborové časopisy v obou zemích a odráží tak podstatnou část jejich sociologických diskursů. Ačkoli uvedené časopisy nejsou zdaleka jedinou publikační platformou v obou zemích, lze je považovat přes všechna „ale“ za platformy nejreprezentativnější. S příslušnou obezřetností, která je slovíčkem „pouze“ vyjádřena i v názvu studie, se lze proto zamýšlet nad možnostmi jistého zobecnění některých zjištění nalezených v časopiseckém vzorku na širší oblast národních sociologických diskursů. Argumentem ve prospěch reprezentativnosti je analýza časopiseckých publikací českých sociologů (v tzv. impaktovaných časopisech), která ukázala na výraznou vázanost tohoto typu jejich publikační aktivity na domácí prostředí [Basl, Münich, Siodorkin 2009] a je pravděpodobné, že podobně tomu bude i na Slovensku. Mezi ta nejzávažnější „ale“, která brání tomu, abychom považovali hlavní oborové časopisy za reprezentativní vzorek sociologického diskursu, patří (minimálně v českých zemích) existence dalších specializovaných oborových časopisů (především *Biograf* a *Sociální studia*) a pochopitelně oblast knižní produkce, která je pro sociologii, resp. sociální vědy obecně ve srovnání s přírodními vědami, velmi podstatná.

Předkládaná analýza nevzniká „na zelené louce“. Analýze *Sociologického časopisu* v určité etapě sledovaného období věnovali pozornost Z. R. Nešpor [2007],

¹ Název *Sociologický časopis* (případně zkratku SČ) používáme v celém článku jako souhrnné označení všech dosud existujících variant časopisu, tj. *Sociologického časopisu* (1965–2001), *Czechoslovak Sociological Review* (1992), *Czech Sociological Review* (1993–2001), *Sociologického časopisu / Czech Sociological Review* (od roku 2002 do současnosti), pokud kontext nevyžaduje přesné označení konkrétní varianty. K tomu viz oddíl „Charakteristika *Sociologického časopisu*“ na str. 648.

jehož studie přináší také srovnání s prvorepublikovými časopisy (zejména v oblasti polemik a autorské aktivity), nebo L. Vohralíková [2002] či již zmiňovaná studie [Basl, München, Sidorkin 2009]. Také *Sociologii* se dostalo badatelské pozornosti: text R. Klobuckého je jubilejním připomenutím vzniku a vývoje časopisu [Klobucký 2009], specifitěji je zaměřená citační analýza Z. Kusé [Kusá 1996], jakož i sledování zastoupení teorie v poměru k empirii ve studii B. Búzika [Búzík 1997]. Od předchozích výzkumů se tato studie liší jak výzkumnými otázkami, tak metodikou zpracování a rovněž rozsahem a intenzitou záběru. Naopak, využíváme v ní metodiku vyvinutou a otestovanou při analýze meziválečných sociologických časopisů (viz níže), díky čemuž dosáhneme výsledků komparovatelných v delším časovém horizontu, přičemž stejná metodika byla využita také při synchronním srovnání obou časopisů v 90. letech minulého století z perspektivy problematiky střední Evropy [Janák, Klobucký 2014].

Popisu použité metodiky je věnován následující oddíl studie. Po ní následuje představení obou časopisů a celková charakteristika zkoumaného souboru. Sumarizace hlavních výsledků je rozčleněna do tří podoblastí: popis tematické struktury, autorského okruhu a srovnání současných časopisů s prvními českými a slovenskými sociologickými časopisy. V závěru studie jsou shrnuty hlavní poznatky.

Metoda

K výzkumu byla zvolena metoda obsahové analýzy a použita metodika, která byla vyvinuta a otestována při analýze meziválečných sociologických časopisů [Janák 2011a, b; Janák, Bereš 2011]. Při analýze byla využita kombinace otevřeného a uzavřeného kódování. Uzavřené kódování jednak roztřídilo texty do pěti základních forem (článek, recenze, anotace, zpráva z dění ve vědecké komunitě, jiné) a jednak bylo využito při tematické analýze článků. Při tematické analýze byl každý článek opatřen otevřeným kódem a také zařazen do dvou uzavřených tematických kategorizací. První představovalo přiřazení článku do jednoho z pěti tematických typů: sociální realita, sociologická tradice, sociologická teorie a epistemologie, metodologie, jiné. Druhý způsob uzavřeného kódování spočíval v přiřazení článku pod jedno nebo více z přibližně tří desítek tematických center, která shrnuje Tabulka 1 níže v textu.

Interkodérská reliabilita byla kontrolována dvěma způsoby. Pro otevřené kódování lze jen obtížně použít formalizované matematické postupy, namísto nich jsme použili vzájemnou kontrolu a diskusi rozdílnosti přidělených kódů, přičemž jejich sémantické odchylky u podobně (sociologicky) vzdělaných kodérů považujeme za zanedbatelné. Pro uzavřené kódování pod formy textů byl použit Holstiho koeficient (variuující od 0 do 1), jehož hodnota neklesla pod 0,85, přičemž jeho spodní hranice uváděná jako akceptovatelná je 0,7 [Scherer 1998: 50]. Pro tematické určení článků pomocí uzavřeného kódování byl využit asi nejpouží-

vanější „pokročilý“ koeficient Scottovo π [Scott 2009], jehož hodnota při určení tematického typu byla 0,8. Pro přiřazení jednotlivých případů (tj. jednotek, článků) pod tematická centra vyšlo Scottovo π s hodnotou variující od 0,75 do 0,95.² Kódovací klíč s operačními definicemi klíčových proměnných byl publikován v příloze článku z roku 2011 [Janák 2011a: 1014–1016], a proto jej v této studii nepřetiskujeme.

Charakteristika *Sociologického časopisu*

Sociologický časopis vznikl jako dvouměsíčník v roce 1965. Od počátku do současnosti je vydavatelem časopisu Akademie věd ČR, po většinu času její Sociologický ústav. Po celou dobu své existence *Sociologický časopis* byl a je hlavním oborovým periodikem, ačkoli kromě něj existovaly a existují v českých zemích ještě další sociologické časopisy. V 80. letech to byl undergroundový časopis *S-obzor*, od 90. let především časopis *Biograf*, který je orientován na kvalitativní výzkumné paradigma, a *Sociální studia*, jež se specializují na monotematická čísla. Po roce 1989 se vedení časopisu z větší části proměnilo a změny v redakčních institucích a jejich složení probíhaly de facto po celou první polovinu 90. let. V prvním roce sledovaného období neměl časopis oficiálního šéfredaktora, ale vedl jej redakční kruh v čele s Jiřím Musilem (jenž se později angažoval spolu s Ernestem Gellnerem na Středoevropské univerzitě, která se nakonec etablovala v Budapešti). Od roku 1991 měl časopis již svého šéfredaktora, jímž se stal Jiří Večerník. Počínaje rokem 1991 byl časopis řízen menší výkonnou radou a širším redakčním kruhem. Od r. 1993 tento dualismus skončil a zůstala užší výkonná redakce a redakční rada [Večerník 1993]. V roce 1992 vyšlo první speciální číslo v angličtině (*Czechoslovak Sociological Review*) a od roku 1993 začala pravidelně vycházet 2 anglická čísla a čtyři česká, resp. došlo k dočasnému rozdělení na dva časopisy – český (*Sociologický časopis*) a anglický (*Czech Sociological Review*). Na místo Jiřího Večerníka nastoupil jeho dosavadní zástupce Miloš Havelka (od r. 1994 do roku 2001). Roku 2002 vystřídal Miloše Havelku na postu šéfredaktora Marek Skovajsa a došlo k opětovnému sloučení časopisu pod názvem *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* se dvěma šéfredaktory pro jednotlivé jazykové verze, přičemž pro anglické verze se jím stal Jiří Večerník. Praxe dvou anglických a čtyř českých čísel, která byla započata v roce 1993, zůstala nezměněna. Novým šéfredaktorem českého vydání se stal v roce 2009 Ondřej Císař, Marek Skovajsa vystřídal v ná-

² K jednomu článku bylo možné přiřadit více kódů a je otázkou, co lze považovat za shodu kódérů. Když se za shodu považovala nadpoloviční shoda (např. když kódér A přiřadil k článku pouze dva kódy a kódér B stejné dva kódy plus ještě další kód), byla hodnota reliability velmi vysoká (0,95). V opačném případě, tj. za shodu byla považována pouze identická kombinace zakódování článku v rámci třech desítek kategorií, reliability byla nižší, ale uspokojivá (0,75). Adekvátní míra reliability se nachází mezi těmito krajnostmi (0,85).

sledujícím roce Jiřího Večerníka ve vedení anglických čísel. V roce 2013 se šéfredaktorkou anglických čísel časopisu stala Tereza Stöckelová. Anonymní recenzní řízení bylo součástí chodu časopisu pravděpodobně od jeho počátků, v průběhu času docházelo pouze k jeho modifikacím.³

Charakteristika časopisu *Sociológia*

Časopis *Sociológia* vznikl v roce 1969 jako čtvrtletník, od roku 1972 až do současnosti vychází jako dvouměsíčník. Po celou dobu své existence je jediným vědeckým sociologickým časopisem na Slovensku (na Slovensku na rozdíl od České republiky neexistují a ani v předcházejícím období neexistovaly specificky vyprofilované sociologické vědecké časopisy). Vydavatelem časopisu *Sociológia* je Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied. Časopis publikuje studie ze sociologie a příbuzných společenskovědních disciplín po standardním oponentském peer-review procesu. Ve sledovaném období měl časopis čtyři šéfredaktory (Vlastimil Bauch – do 2/1990, Ján Pašiak 3/1990 – 2/1995, Ladislav Macháček 3/1995 – 6/2004, Monika Čambáliková 1/2005 – současnost) a s nástupem nové redakční rady a šéfredaktora Jána Pašiaka v roce 1990 se postupně měnil a internacionalizoval. Od roku 1991 časopis publikoval rozsáhlé abstrakty, jakýsi konspekt časopisu v angličtině, v roce 1995 a 1996 samostatná anglická čísla a od roku 1997 až do současnosti platí model, že v každém roce jsou čísla 3 a 6 publikována v angličtině jako *Sociológia – Slovak Sociological Review*. V roce 1994 začal být časopis sledován v Institute for Scientific Information (ISI) v databázi Social Sciences Citation Index (SSCI), od čísla 6 v roce 1997 je evidován v databázi ISI Current Contents.

Vývoj do roku 1989

Ačkoli se naše studie věnuje „polistopadovému“ období, shrňme alespoň stručně vývoj do roku 1989. *Sociologický časopis* vznikl v polovině 60. let, a tak mu bylo dopřáno více svobodného prostoru než *Sociológii*, která začala vycházet roku 1969. V etapě prvních pěti let vycházel časopis pod vedením Ireny Dubské. Byla publikována tři monotematická čísla: jedno věnované vědecko-technické revo-

³ Přesné údaje se nám nepodařilo dohledat a opíráme se o neformální sdělení M. Havelky, který časopis vedl v letech 1994–2001: „Víceméně anonymní recenzní řízení bylo podle mne v časopise od jeho vzniku. Přibližně od roku 1970 se ale z odborného řízení proměnilo v politické. Anonymní recenzní řízení v dnešním smyslu a jeho pravidla zavedl Jiří Večerník. V době mého vedení časopisu (1994–2001) se mechanismus pouze upřesňoval a propojoval s požadavky na podobu nabízených textů s ohledem na zařazení obou časopisů do ISI.“ [e-mailová korespondence s M. Havelkou ze dne 19. 5. 2014]

luci, jedno výzkumu vertikální sociální diferenciace a mobility československé společnosti a jedno dějinám české sociologie. Vedle těchto témat se na stránkách časopisu ve větší míře objevila problematika rodiny, bydlení, životní úrovně. Mezi nejproduktivnější autory (z hlediska počtu normostran) patřili v prvních pěti letech Pavel Machonin (395 NS) a Dragoslav Slejška (389 NS).

V roce 1970 časopis řídil krátkou dobu Miloš Kaláb, který byl záhy vystřídán normalizačním Karlem Rychtaříkem, který časopis vedl po následující dvě dekády [Nešpor a kol. 2014: 318]. Ačkoli i v tomto období lze nalézt v časopise nepochybně kvalitní studie, ideologizace se obsahu časopisu nevyhnula a je spíše na hlubší analýzu z pozic sociologie vědění rozklíčovat, co z toho tehdejší autoři mysleli skutečně vážně a co bylo součástí dobové ritualizované komunikace. Mezi monotematickými čísly dominovala tematika mládeže a rodiny, což jsou zároveň oblasti, které je možné pojednat dosti ateoreticky (a tím neideologicky).

Časopis *Sociológia* byl v období komunistického režimu také pod přísným dohledem politické moci.⁴ Po relativně svobodném a otevřeném ročníku (1969), ve kterém byl ještě cítit duch pražského jara, se normalizace i s ohledem na dlouhé výrobní lhůty v časopise naplno projevila až v roce 1971. Symbolem znormalizované slovenské sociologie byl Jozef Hrabina, který se stal šéfredaktorem časopisu v roce 1972. Pod jeho vedením se časopis nejen ideologizoval (zpravidla jedno číslo ročně bylo věnované výhradně „vědeckému komunismu“), ale výběrem autorů také sověťoval a uzavřel se před světovou sociologií (což platí i pro *Sociologický časopis*). V roce 1977 vystřídal na pozici šéfredaktora vědecky neakceptovatelného Hrabinu Vlastislav Bauch. Časopis sice navenek výrazněji svůj normalizační étos nezměnil, ale jisté uvolnění bylo zřejmé i v tom, že začal publikovat texty českých sociologů, kteří byli v nemilosti režimu (Petrusek, Alan, Illner, Možný). Výraznější uvolnění v *Sociológii* nenastalo ani ve druhé polovině 80. let 20. století, když se ze Sovětského svazu nesměle importovaná idea přestavby společnosti na stránkách časopisu výrazněji neprosadila.

Obecně můžeme texty v časopise *Sociológia* v období 1969–1989 popsat převahou jejich ideologických funkcí a minimalizací funkcí poznávacích. Jistě se i v tomto období najdou výjimky, ale celkově se o reálném vývoji či problémech společnosti čtenář nedozvěděl téměř nic. Podobně na tom byla metareflexe vývoje slovenské a české, ale především světové sociologie, kde se naplno projevila diskontinuita a izolovanost normalizované sociologie. Nejfrekventovanějším tématem v tomto období byla problematika stratifikace, tříd a mobility, přičemž se však texty z této oblasti ve velké většině nezaobíraly empirií, ale pouze se snažily rozličným způsobem deklarovat věrnost marxisticko-leninským dogmatům v této oblasti. Druhým nejfrekventovanějším tématem byly práce z oblasti vědeckého komunismu. V časopise byla též výrazněji zastoupená sociologie mládeže, rodiny, zemědělství, prostorová sociologie či zkoumání „způsobu života“.

⁴ Pro podrobnější analýzu tohoto období viz Klobucký [2009].

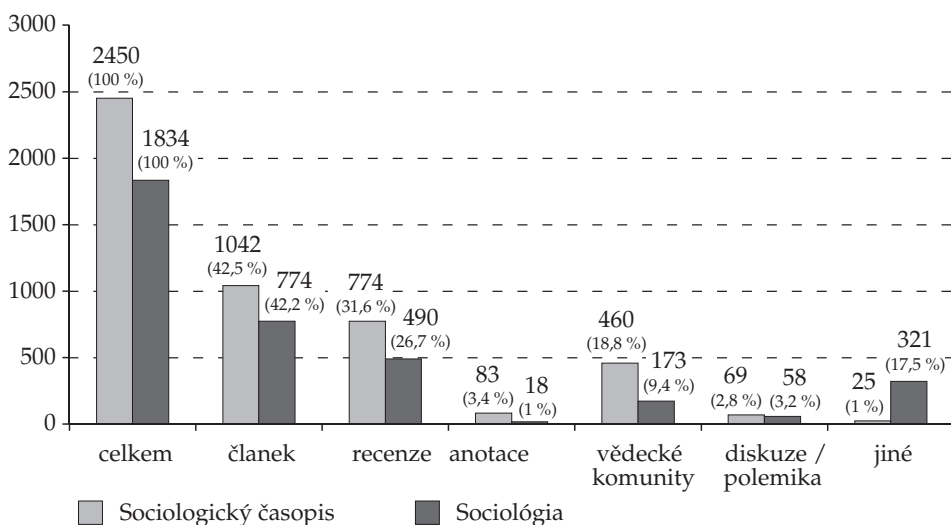
Celková charakteristika souboru

Ve slovenském časopise *Sociológia* bylo v období let 1990–2013 publikováno dohromady 1834 různých textů v rozsahu přibližně 21 728 normostran. Český *Sociologický časopis* v tomto období publikoval dohromady 2450 příspěvků na 45 358 normostranách. Z uvedených údajů je tedy zřejmé, že *Sociologický časopis* byl svým rozsahem výrazně větší (víc než dvojnásobně) než *Sociológia*.

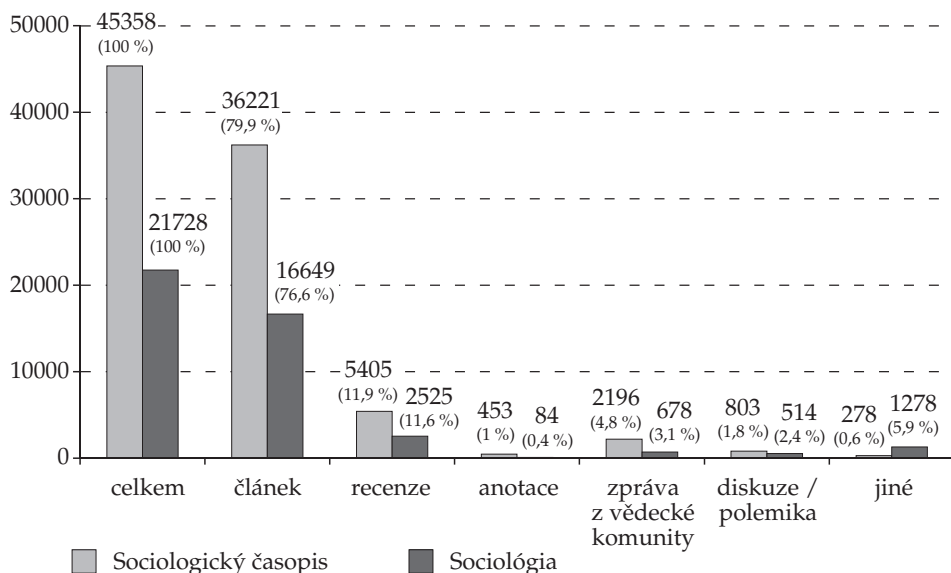
Zajímavější je však porovnání samotné struktury příspěvků v časopisech. Jak naznačuje Graf 1, v *Sociologickém časopise* bylo publikováno o něco víc článků, recenzí, anotací, zpráv z dění ve vědecké komunitě a diskuzí, v *Sociológii* zase víc textů zařazených do kategorie „ostatní“. Na vysvětlení rozdílné četnosti v této poslední jmenované kategorii můžeme uvést, že už zmiňované rozsáhlé abstrakty článků v angličtině, uveřejňované v letech 1991–1994, byly zařazovány právě do kategorie „ostatní“. I přes o něco větší počet textů v *Sociologickém časopise* byl procentní podíl článků v obou časopisech stejný (něco přes 42 %).

Porovnání celkové struktury příspěvků v časopisech podle jejich rozsahu v normostranách naznačuje Graf 2. Z uvedených údajů je zřejmé, že v *Sociologickém časopise* má průměrný článek téměř 35 normostran, zatímco v *Sociológii* jen 21,5 normostran. Průměrná recenze v *Sociologickém časopise* má 7 normostran a v *Sociológii* 5, průměrná polemika má v *Sociologickém časopise* 11,6 normostran a v *Sociológii* téměř 9 normostran.

Graf 1. Celková struktura příspěvků v *Sociologickém časopise* a *Sociológii* v letech 1990–2013 podle četností

Poznámka: Podíl z celkového počtu příspěvků je uvedený v % v závorce. Celkový počet příspěvků = 4284.

Graf 2. Celková struktura příspěvků v *Sociologickém časopise* a *Sociologii* v letech 1990–2013 podle normostran

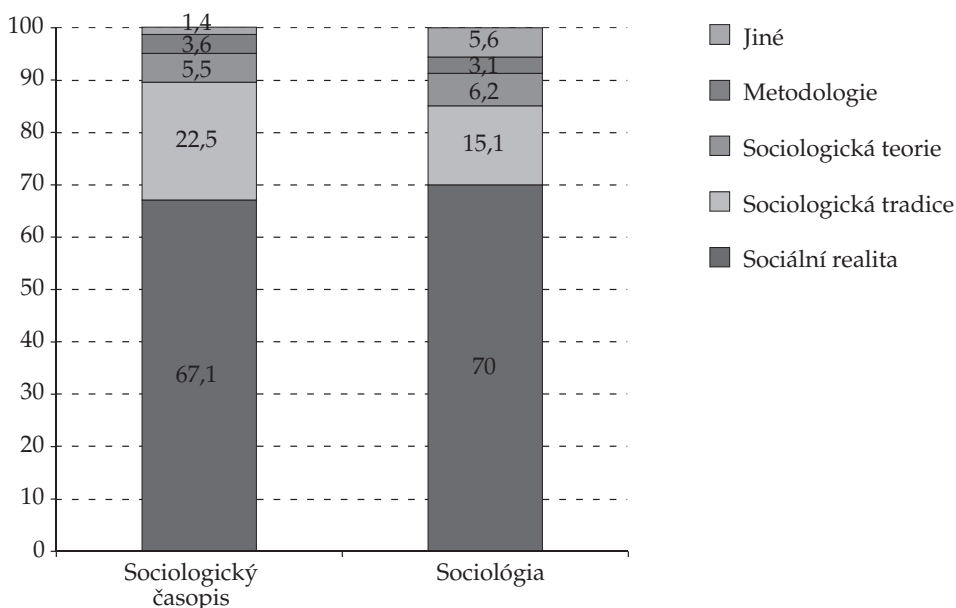
Poznámka: Podíl na normostranách z celkového počtu příspěvků je uvedený v % v závorce.

Tematická struktura článků

Zajímavé je též porovnání podílů četností hlavních tematických typů článků v analyzovaných časopisech. Z Grafu 3 vyplývá, že ve slovenské *Sociologii* byl výrazně vyšší podíl článků zařazených do kategorie „jiné“ než v českém *Sociologickém časopise*. Tento rozdíl se dá vysvětlit redakční politikou časopisu *Sociologie*, v rámci které bylo publikováno množství kratších archívních textů (ať už vzpomínkových, nebo dokumentárních) od starších slovenských sociologických autorů. Tyto texty mají intuitivně blízko ke kategorii „sociologická tradice“, ale z vymezení této kategorie je zřejmé, že je sem není možno zařadit.

I přesto z porovnání podílů četností hlavních tematických typů článků vyplývá, že v *Sociologickém časopise* bylo publikováno o něco více textů věnovaných sociologické tradici než v *Sociologii*. Vzhledem k operační definici vyvinuté při analýze meziválečných časopisů byly do této kategorie zařazeny také delší jubilejní texty a nekrology. Tato operační definice nebyla pro soudobé časopisy zrovna nejšťastnější, ale kvůli srovnatelnosti výsledků jsme ji ponechali. Nicméně jsme při analýze prošli všechny texty kratší než 15 normostran a těm, které měly převážně vzpomínkový a nepřilíhající analytický charakter, jsme přiřadili novou hodnotu proměnné „jubileum“. Celkově tak bylo zařazeno 52 textů o celkovém

Graf 3. Četnost hlavních tematických typů článků (údaje v %)

Poznámka: Celkem 1042 článků v *Sociologickém časopise* a 774 v *Sociológii*.

rozsahu 350 normostran. Nejfrekventovanější typ textů zabývajících se sociální realitou byl v obou časopisech zastoupený přibližně stejně.

Zajímavou skutečností je i poměrně malé zastoupení čistě teoretických a metodologických článků v obou časopisech. Po předcházejícím komunistickém období, ve kterém převládala sterilní oficiální marxistická teorie, by se totiž dal očekávat nárůst textů, které reagují na soudobé západní sociologické teorie. Namísto toho se však prosadilo spíše zkoumání sociální reality či pátrání po sociologických tradicích.

Základní přehled četností článků na nejfrekventovanější témata v *Sociologickém časopise* a *Sociológii* znázorňuje Tabulka 1. Tato tabulka uvádí tematická centra, která byla vytvořena induktivně autory této studie na základě otevřeně okódovaných textů a prodiskutování seznamu 30 obecnějších položek, jež označujeme jako tematická centra, s širším okruhem kolegů. Nejfrekventovanějším tématem v *Sociologickém časopise* při takovémto kódování byla sociologie politiky (15,8 %) následována historií české a slovenské sociologie (13,1 %) a problematikou transformace a modernizace společnosti (11,9 %). Stejně pořadí těch nejfrekventovanějších témat je i v slovenské *Sociológii*, přičemž sociologie politiky (18,5 %) a historie české a slovenské sociologie (16,3 %) mají o něco vyšší podíl četností než v českém časopise.

Tabulka 1. Porovnání četností článků v tematických centrech v *Sociologickém časopise* a v *Sociologii* (údaje v %)

	SČ % četností	SČ % NS	Sociológia % četností	Sociológia % NS
Sociologie politiky	15,8	17,5	18,5	20,5
Historie čs. sociologie	13,1	6,3	16,3	8,4
Transformace, modernizace	11,9	11,3	11,8	11,8
Světová sociologická tradice a současnost	10,6	7,6	5,3	5,8
Sociologická teorie	8,3	7,4	8,4	8,3
Sociální struktura, stratifikace, mobilita	8,1	9,7	2,3	3
Státy, regiony, EU	7,4	7,6	9,3	11,7
Prostorová sociologie	6,4	8,2	10,2	11,4
Sociologie práce, nezaměstnanost	6,3	7	6,2	6,1
Národ, etnicita, identita	5,8	5,8	10,2	10,2
Vzdělávání	5,8	7,6	3	3,6
Gender, rodové studie	5,6	5,9	3,1	3,5
Jiné	5,3	5,4	2,5	3
Rodina	4,7	6,1	5,7	6,1
Sociální politika	4,7	5	4,9	5,1
Metodologie empirického výzkumu	4,1	4,8	4,5	4,9
Ekonomika	3,9	4,3	6,3	6,9
Sociální patologie, sociální problémy	3,8	4,6	9	10
Věkové skupiny (mládež, stáří, ageing)	3,5	3,9	7,4	7,3
Média	3,2	3,8	1,2	1,1
Občanství, demokracie	2,5	2,7	7,8	7,9
Životní prostředí	2	2,3	1,3	1,3
Bydlení	1,9	2,4	1	0,9
Kultura	1,7	1,5	1,8	1,7
Demografie	1,6	2,1	2,2	3,1
Náboženství	1,5	1,8	3	3,5
Migrace	1,2	1,5	3	4,1
Zdraví a medicína	1,1	1,4	3,5	3
Ozbrojené síly, bezpečnost	0,1	0,1	2,7	2

Poznámka: Celkem 1042 článků v *Sociologickém časopise* a 774 v *Sociologii*. Porovnání procentního podílu rozsahu tematických center v *Sociologickém časopise* a v *Sociologii* (údaje v %). Celkem 36 221 normostran v *Sociologickém časopise* a 16 649 normostran v *Sociologii*.

Výraznější rozdíl mezi českým a slovenským časopisem je v zastoupení textů věnovaných světové sociologické tradici. Do této kategorie byly zařazeny texty, které jsou věnované pracím sociologických klasiků, práce z historie světové sociologie, jakož i práce o současné světové sociologii. Dvojnásobný podíl takovýchto textů v *Sociologickém časopise* oproti *Sociológii* (10,6 % vs. 5,3 %) vypovídá o větší otevřenosti českého časopisu směrem k světové sociologii. Tuto tezi potvrzuje i vyšší podíl zahraničních autorů v *Sociologickém časopise* oproti *Sociológii* (podrobnější údaje o autorské struktuře uvádíme v následující kapitole).

Velký rozdíl mezi *Sociologickým časopisem* a *Sociológií* je i v podílu studií, které se zabírají sociální strukturou, stratifikací a mobilitou, neboť jejich podíl je v českém časopise oproti slovenskému více než trojnásobný (8,1 % vs. 2,3 %). Výrazný ústup zkoumání sociální struktury v *Sociológii* po roce 1989 jsme konstatovali i na jiném místě [Klobucký 2009], přičemž je též zajímavé, že toto téma bylo přitom v období let 1969–1989 v časopise nejfrekventovanější. Podrobněji analyzuje ústup zkoumání třídní a sociální struktury ve slovenské sociologii např. Bohumil Búzik [2007]. Otevřenou otázkou zůstávají příčiny tohoto stavu, přičemž můžeme jen spekulovat o nechuti slovenských výzkumníků věnovat se tomuto tématu po období komunistického režimu, kdy bylo na Slovensku zkoumání sociální struktury snad nejvíce postižené ideologickým tlakem tzv. „vědeckého komunismu“, na druhé straně se v českém prostředí uplatnila machoninovská tradice seriózního empirického výzkumu v této oblasti.

Další výraznou odlišností *Sociologie* od *Sociologického časopisu* je poměrně velké zastoupení článků z oblasti prostorové sociologie. Tato oblast sociologického bádání má na Slovensku dlouhodobě výrazné zastoupení, neboť už zakladatel slovenské sociologie Anton Štefánek patřil k výrazným představitelům sociologie venkova. Jiným relevantním vysvětlením je existence specializovaných českých časopisů (jako např. *Sociologie a historie zemědělství*, *Sociologie venkova a zemědělství* a předtím *Zemědělská ekonomika*), ve kterých jsou sociologické články z této oblasti také publikované.

Slovenská *Sociológia* též přinesla výrazně větší podíl studií zabývajících se problematikou národa, etnicity či identity. Častá tematizace problematiky národa v slovenské *Sociológii* se dá vysvětlit opět historickou tradicí, neboť se právě na této problematice v první polovině 20. století konstitovala [Klobucký 2006]. Jistě však neméně důležitou úlohu sehrávala i aktuální společenská situace, kdy se kromě rozdělení Československa v 90. letech 20. století na Slovensku řešily též zhoršené slovensko-maďarské vztahy a později zase rezonovala problematika národnostních menšin.

V obou sledovaných časopisech byla frekventovaným tématem problematika transformace společnosti, což je s ohledem na významné společenské změny pochopitelné. Zároveň se však při reflexích tohoto období vývoje sociologie objevily kritické hlasy, které hovořily o tom, že texty o transformaci byly často spíše apologetické než kritické a analytické [viz např. Kusá et al. 2002; Búzik 2005]. S tím souvisí i poměrně nízké zastoupení článků z oblasti sociální patologie zejména

v *Sociologickém časopise* (3,8 %). V *Sociologii* bylo téma sociální patologie zastoupeno více (9 %), ne však ve spojení s transformací. Zkoumání vícerých negativních jevů provádějících transformační období, jako jsou například nezaměstnanost, chudoba, kriminalita, drogy, korupce či anomie, se na stránkách časopisů výrazněji neprosazovalo. Určitou výjimkou bylo monotematické číslo *Sociologického časopisu* 2/1994 s podtitulem *Transformace jako sociální anomie*, které bylo poměrně akademicky laděné, nicméně obsahovalo i přehledovou studii o vývoji kriminality v ČR [Marešová, Scheinost 1994]. Nicméně jako celek se česká a slovenská sociologie po roce 1989 zaměřovala hlavně na makrosociologické problémy spojené s transformací a demokratizací, případně na tematizaci nových výkladových schémat z oblasti sociologie politiky. Frekventovanými tématy zejména na Slovensku byly občanství a občanská společnost a poměrně často se zkoumal základní princip demokracie – svobodné volby. Negativní společenské jevy však dodnes unikají výraznější publikační aktivitě české a slovenské sociologické komunity na stránkách analyzovaných časopisů. V případě české sociologie to může být poněkud zarážející, protože sekce sociální patologie patří v rámci Masarykovy české sociologické společnosti mezi neaktivnější. Vysvětlení se nabízí dvojí, první plyne z povahy subdisciplíny, druhé z povahy *Sociologického časopisu*. Sociální patologie je typicky interdisciplinární oblastí výzkumu, ve které se potkává právní věda, psychologie, pedagogika a sociologie. Podstatná část sociologů účastnících se konferencí sekce sociální patologie je spojena s Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, který spadá pod Ministerstvo spravedlnosti a využívá především vlastních publikačních platforem⁵ a méně se pouští do relativně vleklého recenzního řízení v *Sociologickém časopise*. Druhým pravděpodobným důvodem je, že oblast sociální patologie je výrazně praktickou oblastí, zatímco *Sociologický časopis* je z celkem pochopitelných důvodů rozvoje sociologie jako vědy sociologickou „věží ze slonoviny“: „Publikuje vysoce odborné stati ze všech oblastí sociologie, jejich úzká tematická a metodologická zaměřenost je nicméně na úkor obecné sdělnosti.“ [Nešpor a kol. 2014: 535–536] Tím však přestává být atraktivní pro sociology, jejichž doménou je aplikovaný výzkum. I když lze texty z oblasti sociální patologie nalézt i v akademických periodikách, je otázkou, na kterou nemáme jasnou odpověď, proč zrovna u nás má subdisciplína výrazně aplikační orientaci.

Pozornější čtenář určitě narazí na jistý nesoulad údajů, neboť v Grafu 4 je znázorněný mnohem nižší podíl hlavního tematického typu článku „sociologická teorie a epistemologie“ než podíl tematického centra „sociologická teorie“ v Tabulce 1. Rozdíl je vysvětlitelný zejména použitou metodologií. Zatímco v kategorii hlavních tematických typů (Graf 4) se jeden článek mohl přiřadit jen do jednoho typu, v kategorii tematických center (Tabulka 1) bylo možné vícenásobné zařazení jednoho článku a byly sem zařazeny i texty, které se sociologické teorii

⁵ Srov. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci – Publikace od r. 2000* [online]. Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html> [cit. 19. 5. 2014].

nevěnovaly primárně. Naše výsledky, které hovoří o poměrně nízkém zastoupení primárně teoretických článků, potvrzují ve svých analýzách i další, především však slovenští autoři [viz např. Sopóci 1995, 1997; Búzik 1995, 1997]. Naše vlastní analýza (podrobněji níže) ukazuje, že si tak slovenský časopis uchovává určitý rys oborového periodika z poloviny minulého století.

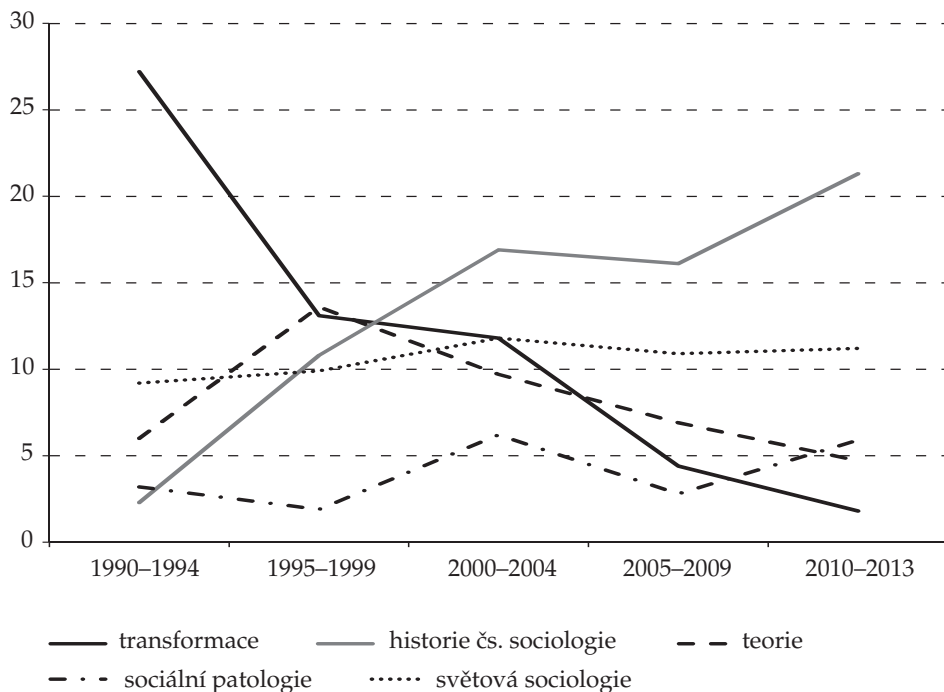
Tabulka 1 také porovnává procentní podíl rozsahu (měřeného normostranami) jednotlivých tematických center v časopisech. Poměrně velký rozdíl mezi procentem četností a procentem rozsahu článků je zřejmý především u tematického centra „Historie české a slovenské sociologie“, které je v obou časopisech druhé nejfrekventovanější z pohledu počtu článků, ale z hlediska rozsahu se v *Sociologickém časopise* „propadá“ na deváté místo (6,3 % normostran v podsouboru článků) a v *Sociológii* na páté místo (8,4 % normostran v podsouboru článků). Menší rozsah článků z tohoto tematického centra je v případě slovenského časopisu vysvětlitelný zejména častým publikováním kratších archivních textů (ať už vzpomínkových, anebo dokumentárních) od starších slovenských sociologických autorů. V roce 1994 bylo např. publikované monotematické číslo časopisu (č. 1–2), které obsahovalo až 37 krátkých archivních textů Antona Štefánka. V případě *Sociologického časopisu* bylo zase publikováno množství nekrologů a jubilejních textů s poměrně malým rozsahem.

Další tematická centra se procentním zastoupením četnosti a rozsahu až tak výrazně neliší, ale jistě rozdíly se zde dají také sledovat. V průměru o něco rozsáhlejší články byly publikované v *Sociologickém časopise* v tematických centrech „Prostorová sociologie“, „Sociologie politiky“, „Sociální struktura, stratifikace, sociální mobilita“, „Vzdělání“ a „Rodina“, naopak kratší texty v tematických centrech „Světová sociologická tradice a současnost“ a „Sociologická teorie“. V časopise *Sociológia* byly publikované v průměru rozsáhlejší články v tematických centrech „Sociologie politiky“, „Státy, regiony, EU“ a „Prostorová sociologie“.

Vývoj zastoupení některých témat v čase

Podrobnější analýzu vývoje četnosti některých tematických center v čase naznačují Grafy 4 a 5. Pro lepší přehlednost vývoje trendů jsme zvolili analýzu po pětiletech časových úsecích, přičemž poslední časový úsek (2010–2013) vyjadřuje procentuálně zastoupení některých témat jen za čtyři roky.

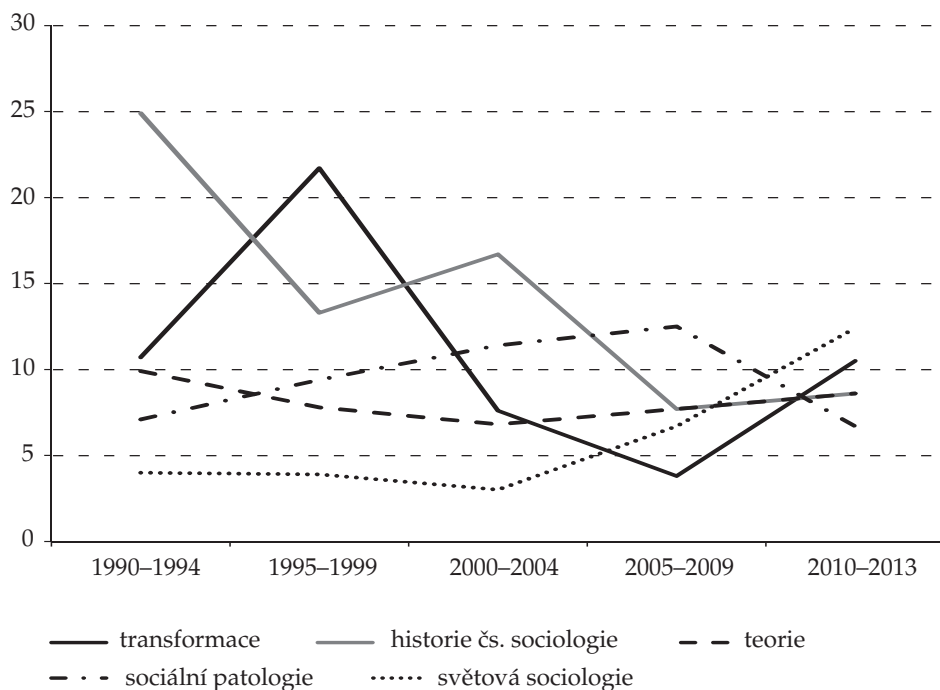
Nejvýznamnějším rozdílem mezi *Sociologickým časopisem* a *Sociológií* je výrazně opačný trend vývoje u tematického centra „historie české a slovenské sociologie“. Zatímco v *Sociológii* jeho podíl postupně klesá (z téměř 25 % v letech 1990–1994 na hodnoty pod 10 % po roce 2005), v *Sociologickém časopise* je trend přesně opačný, kdy po výrazně nižším zastoupení tohoto tematického centra v 90. letech 20. století se jeho podíl v období po roku 2000 drží nad 16 % a v posledním sledovaném období 2010–2013 je na stránkách časopisu vůbec nejfrekventovanějším tématem s více než 21% zastoupením.

Graf 4. Vývoj četností článků v některých tematických centrech v *Sociologickém časopise* (údaje v %)

Trend poklesu zastoupení článků z historie české a slovenské sociologie v případě *Sociologie* potvrzuje i přepočítání podílu tematického centra na celkový rozsah článků vyjádřený v normostranách. V *Sociologii* takto přepočítaný podíl klesl ze 14,5 % v letech 1990–1994 na hodnoty 5,6 a 5,5 % v letech 2005–2009 a 2010–2013. Naopak, v *Sociologickém časopise* se trend naznačený v Grafu 6 při přepočítání na normostrany plně nepotvrzuje, kdy sice po minimálním zastoupení tohoto tematického centra v letech 1990–1994 (1,7 %) jeho podíl narostl až na úroveň 10,5 % v letech 2000–2004, ale v posledním období se už o jednoznačném trendu nedá hovořit, protože v letech 2005–2009 následoval pokles na 4,9 % a v letech 2010–2013 (což je období koincidující s grantem GA ČR „Dějiny a současnost české sociologie“, jehož publikační výstupy ovlivnily statistiku článků) zase vzestup na 8,1 %.

Razantní nástup tématu historie české, ale zejména slovenské sociologie na stránkách slovenského časopisu v 90. letech 20. století je možné vysvětlit jednak tím, že do té doby to byla na Slovensku relativně málo zpracovaná problematika, a jednak potřebou tvoření historické identity samostatné slovenské sociologie, která už nebyla vnímána jako součást české, resp. československé sociologie. Na

Graf 5. Vývoj četností článků v některých tematických centrech v Sociologii (údaje v %)

vysvětlení opačného trendu na stránkách českého časopisu lze zmínit několik faktorů. Prvním je nástup nových produktivních autorů v dané oblasti a prolnutí jejich publikační aktivity s předchozí sociologickou generací. V podsouboru textů vázaných k dějinám české sociologie, ze kterých byly odfiltrovány jubilejní texty a nekrology připomínající svým charakterem zprávy, zvládlo pět autorů pokrýt 40 % textů (Petrusek 14 %, Musil 10,5 % – oba starší generace –, Nešpor 7 %, Janák 4,7 %, Skovajsa 3,5 %). Druhým faktorem institucionálního charakteru je existence rozsáhlého grantu základního výzkumu „Dějiny a současnost české sociologie“, řešeného v letech 2010–2013. Protože zmiňovaný výzkumný projekt skončil a česká sociologie přišla úmrtím Miloslava Petruska a Jiřího Musila nejen o dvě výrazné vědecké osobnosti, ale i o dva nejproduktivnější přispěvatele *Sociologického časopisu* za poslední čtvrtstoletí a zároveň o autory dominující diskutovanému tematickému centru, lze předpovědět pokles zájmu o dané tematické centrum na stránkách českého periodika. Je spíše otázkou, na jaké úrovni se frekvence tématu bude stabilizovat.

Texty týkající se transformace či modernizace společnosti měly v *Sociologickém časopise*, stejně jako i v *Sociologii* pochopitelně největší zastoupení v 90. letech

20. století a jejich podíl později postupně klesal v *Sociologickém časopise* v posledním období až na marginálních 1,8 %. Naopak, v *Sociologii* se po výrazném poklesu v obdobích po roce 2000 ukazuje v posledním období jistá renesance tohoto tématu, která se projevuje nárůstem publikovaných článků zkoumajících zejména procesy související s evropskou integrací.

Zastoupení článků věnovaných sociologické teorii vykazuje výraznější změny v čase zejména v *Sociologickém časopise*, kde po kulminaci v období 1995–1999 na úroveň 13,6 % zastoupení tohoto tématu postupně klesá až na současných 4,7 %. Pro uvedený trend nemáme v tuto chvíli žádné jednoznačné vysvětlení, zejména v kontextu konstatace M. Petruska [Petrusek 2011], že sociologická teorie se do Čech spíše navrácí.⁶ Část vysvětlení může spočívat v odchylkách měření, protože tato kategorie se v testech reliability pohybovala na nejnižší hranici, i když potřebné standardy reliability splnila (pro operační definici kategorie viz Janák 2011a: 1014–1016). Rozklíčujeme-li toto široké tematické centrum podle typologie navržené při zkoumání počátků české sociologické teorie [Janák 2013a],⁷ zjistíme, že mu dominuje konkrétní sociologická teorie (tj. teorie reálných předmětů), která souvisí s jinými tematickými oblastmi a poměrně snadno může být zahrnuta pod jiné tematické centrum. Jinak řečeno, tematické centrum sociologické teorie má rozostřené okraje. Naopak jiný názor než M. Petrusek nabízí Z. R. Nešpor [2007: 419], který píše o sníženém zájmu českých sociologů o teorii, kterou podle něj vytlačuje tematizování (národní) empirie, případně široce pojaté dějiny oboru. Uvedená konstatování můžeme nepřímou ověřit na našich datech. Zatímco nárůst empirie v období 1990–2013 se jednoznačně nepotvrdil, nárůst zájmu o sociologickou tradici (tj. reflexi reflexe sociální reality, a někdy dokonce reflexi reflexe reflexe sociální reality⁸) je zřejmý a komentujeme jej i v našem textu.⁹

Zastoupení tematického centra věnovaného světové sociologii (jejím tradicím, stejně tak i pracím o jejím současném vývoji) je v *Sociologickém časopise* po celé sledované období poměrně stabilní a osciluje okolo úrovně 10 %. V *Sociologii* je však v tomto tématu zřejmý výrazný nárůst, když v posledních dvou sledovaných obdobích (po roce 2005) zastoupení tohoto tématu stoupá až na hodnoty nad 10 %, což je možné považovat za projev zvětšující se otevřenosti slovenského časopisu, která se projevuje i posilováním jeho zahraničního autorského zázemí (viz níže).

⁶ Petrusek svoje tvrzení opírá především o rozbor knižní produkce.

⁷ Jedná se o čtyři typy sociologické teorie: obecná sociologická teorie, konkrétní sociologická teorie, metateorie a sociologický žurnalismus.

⁸ Touto reflexí „na třetí“ je např. rozbor toho, jak určitý soudobý autor reflektuje a rozvíjí klasickou Marxovu koncepci tříd, nebo genealogie určitého pojmu od klasické doby do současnosti apod.

⁹ Míru empirie na stránkách časopisu jsme sledovali pomocí vývoje zastoupení hlavního tematického typu „sociální realita“ a z tohoto pohledu byla 90. léta 20. století v *Sociologickém časopise* „empiričtější“ než následující období.

V grafu kvůli přehlednosti neuvádíme některá méně frekventovaná témata, jejichž zastoupení na stránkách časopisů prošlo též zajímavým vývojem. V *Sociologickém časopise* je zejména v druhé polovině 90. let 20. století zřejmý nárůst zájmu o problematiku gender a rodových studií. V *Sociologii* zase dlouhodobě roste podíl článků zabývajících se migrací. Opačný trend je v zastoupení tematického centra „prostorová sociologie“: v *Sociologii* postupně klesá, zatímco v *Sociologickém časopise* naopak stoupá, nejvýrazněji v posledním období. V *Sociologii* poměrně frekventované tematické centrum „národ, etnicita, identita“ bylo nejzastoupenější v období let 2000–2004 (v té době to bylo vůbec nejfrekventovanější téma s téměř 20 %!) a od té doby prudce klesá. V *Sociologickém časopise* kulminoval zájem o toto téma na přibližně poloviční úrovni a o pět let dříve než v *Sociologii* a od té doby také klesá.

Monotematická čísla

V obou časopisech se monotematická čísla objevovala od jejich vzniku a i po roce 1989 tento trend přetrvával. Přitom není úplně vždy zřejmé, zda se jedná o plánované monotematické číslo opatřené vlastním názvem i specializovaným úvodem, nebo souhru náhod (např. *Sociologický časopis* 4/1997 publikoval v rubrice statí pouze dvě studie z oblasti rodových studií) či něco mezi tím. *Sociologický časopis* také přistoupil na koncept jakýchsi „skoromonotematických“ nebo „polomonotematických“ čísel, když začal uveřejňovat tzv. tematické bloky, případně monotematické bloky (např. 4/2005 sociologie práva, 5/2005 Raymond Aron, 2/2008 sociální koheze apod.). V roce 2004 zase naopak publikoval monotematické dvojčíslo (1–2/2004) k sociologii kultury. Pro naši studii jsme zvolili ve sporných případech spíše širší vymezení monotematického čísla zohledňující jasnou převahu článků k jednomu tématu.

V *Sociologii* bylo nejvíce monotematických čísel publikovaných v prvním revolučním období (v letech 1990–1994 jich bylo 12). Tuto statistiku ale ovlivňuje ročník 1992, který sestával celý z monotematických čísel, přičemž sponzorem čísla byl vždy jiný subjekt (např. Federální ministerstvo obrany, Centrum sociálních studií, jednotlivé týmy grantů na SÚ SAV), což naznačuje finanční problémy časopisu. V dalším období časopis *Sociológia* publikoval v průměru o něco víc než jedno monotematické číslo za rok (v letech 1995–1999 jich bylo šest, v letech 2000–2004 jich bylo sedm). V posledním období se počet monotematických čísel mírně snižuje: když v letech 2005–2009 jich bylo publikovaných pět a v letech 2010–2013 už pouze dvě. Podle informací z redakce časopisu souvisí nižší frekvence publikování monotematických čísel především s kolísavou kvalitou příspěvků v těchto číslech. Poměrně často se totiž stává, že z plánovaného rozsáhlejšího monotematického čísla úspěšně projdou recenzním řízením pouze jedna nebo dvě studie. Nejčastějšími tématy monotematických čísel v časopise *Sociológia* byly: občanství a občanská společnost (čtyři čísla), historie a reflexe slovenské sociologie (čtyři čísla), národ a etnicita (čtyři čísla), transformace (dvě čísla) a sociologie sídel (dvě čísla).

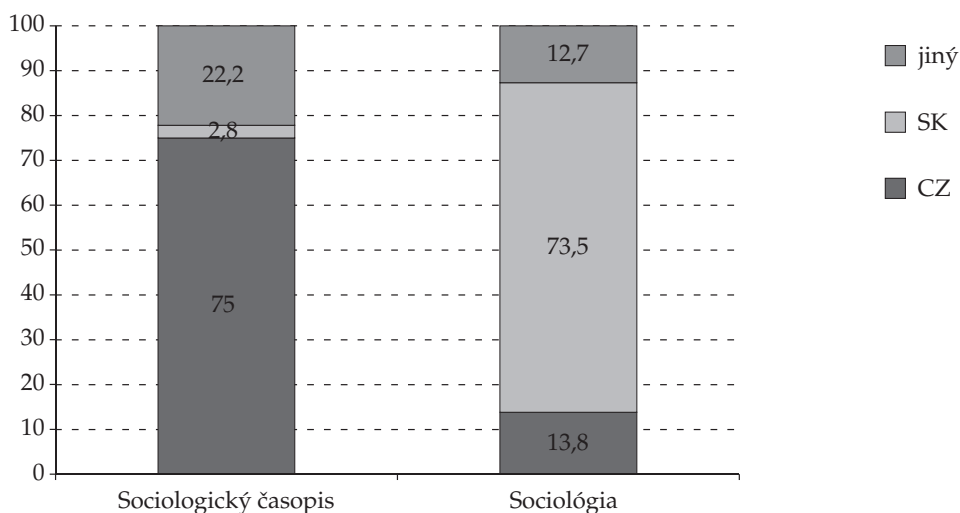
V českém *Sociologickém časopise* nelze podobný ani jiný trend v oblasti monotematických čísel vysledovat. V letech 1990–1994 vyšlo devět monotematických čísel, v následujících pěti letech (1995–1999) 10, poté (2000–2004) opět devět. Nejvíce jich vyšlo mezi lety 2005–2009, kdy byly ale v oblibě (mono)tematické bloky. V poslední periodě vyšla čtyři monotematická čísla. Dlouhodobým standardem jsou přibližně dvě monotematická čísla v roce. Také v českém časopise dominovala mezi monotematickými čísly politická témata, ale na rozdíl od slovenského časopisu autorům *Sociologického časopisu* přijdou zdaleka nejzajímavější volby, volební úspěšnost politických stran a parlamentní politika (pět čísel). Druhé velké téma takto koncipovaných čísel tvoří problematika genderu, resp. rodových studií (pět čísel), a je výzvou pro sociologii vědění, zda lze tuto disproporci mezi českým a slovenským časopisem korelovat s rozdílnou religiozitou české a slovenské společnosti. Pokud bychom sociologii města sloučili s širěji pojatou prostorovou sociologií, dosáhla by i tato skupina podobné obliby monotematických čísel (pět čísel). Podobně je tomu s reflexí české sociologie, která zastřešuje tak různorodá témata, jako jsou Ernest Gellner, sto let od vydání Masarykovy *České otázky* či *Otázky sociální*, reflexi soudobé české sociologie nebo ohlédnutí za sociologií v období státního socialismu (celkem pět čísel). Transformace byla záležitostí třech specializovaných čísel z devadesátých let, občanská společnost potřebu monotematického čísla nevyvolala, ale tematicky se objevila v monočísle 1/2011 s podtitulem *Hráči české politiky: Občané a jejich politické organizace*.

Autorská struktura článků

Celkovou autorskou strukturu článků v *Sociologickém časopise* a v *Sociologii* naznačuje Graf 6. Oba dva sledované časopisy měly ve sledovaném období přibližně čtvrtinový podíl autorů článků, kteří uváděli zahraniční institucionální příslušnost (*Sociologický časopis* 25 %, *Sociológia* 26,5 %).¹⁰ Do tohoto čísla jsou zahrnuti i čeští sociologové publikující na Slovensku a slovenští v Česku. V tomto podsoboru v *Sociologii* publikovalo výrazně víc českých autorů (13,8 %) než slovenských autorů v *Sociologickém časopise* (2,8 %). Tyto údaje potvrzují dlouhodobý trend, ve kterém byla slovenská sociologie více ovlivněna českou sociologií než naopak, a zdá se, že tento stav přetrvává i po rozdělení Československa.

Při podrobnější analýze původu jiných než českých a slovenských autorů, tj. když odfiltrujeme české autory ze *Sociologie* a slovenské ze *Sociologického časopisu*, se ukazuje, že v *Sociologickém časopise* byli nejfrekventovanější němečtí (4,2 %), američtí (3,6 %), britští (2,1 %) a polští autoři (1,5 %). V *Sociologii* to byli američtí (1,6 %), britští (1,4 %) a polští autoři (1,3 %).

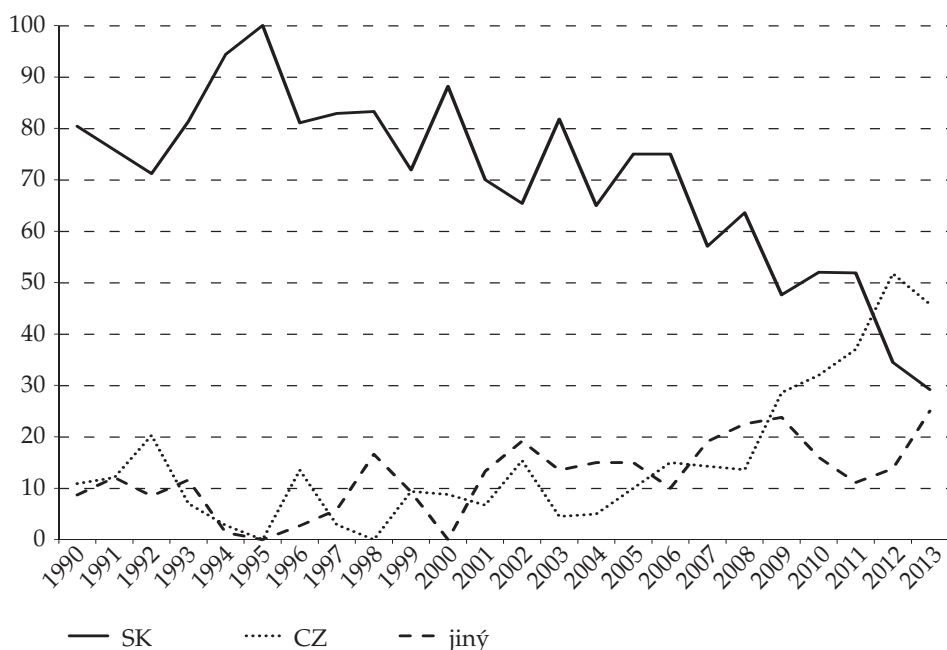
¹⁰ Příslušnost autora byla určována podle institucionální příslušnosti uvedené v článku. Např. čeští emigranti žijící v Německu a působící na tamních univerzitách byli zakódováni jako němečtí, tj. zahraniční autoři, přičemž v případě německých autorů šlo často právě o české politické emigranty.

Graf 6. Původ autorů článků v *Sociologickém časopise* a v *Sociologii* (údaje v %)

Při analýze autorské struktury nás zajímal také vývoj zastoupení zahraničních autorů v užším i širším smyslu. Zatímco v případě *Sociologického časopisu* se z dlouhodobějšího hlediska nedá hovořit o významnějším trendu, který by naznačoval nárůst či pokles českých či zahraničních autorů, v případě *Sociologie* se ukazuje, že zejména od konce 90. let 20. století je zřejmý pokles podílu slovenských autorů (viz Graf 7). Tento trend je nejvýraznější zejména v posledním období, kdy je zároveň provázený výrazným posílením publikační aktivity českých sociologů v *Sociologii*, přičemž v letech 2012 a 2013 jejich zastoupení v časopise dokonce převýšilo četnost slovenských autorů.

Vysvětlení nárůstu podílu českých autorů v *Sociologii*, který je zřejmý zejména po roce 2008, pravděpodobně souvisí s více scientometrickým posuzováním výsledků práce sociologů v České republice než na Slovensku. Od roku 2007 se v české vědě začaly zavádět striktnější scientometrické ukazatele tlačící k publikaci v impaktovaných časopisech, přičemž v oboru sociologie lze z celkového počtu přibližně 140 impaktovaných časopisů (počet evidovaných časopisů se stále mění) publikovat v českém jazyce pouze ve dvou: v *Sociologickém časopise* a v *Sociologii*.

Toto vysvětlení můžeme doplnit i statistikou článků doručených do časopisu *Sociológia* za posledních pět let. Zatímco v roce 2009 bylo do redakce doručených 61 článků (a v roce 2010 jen 53 článků), v roce 2012 to bylo už 92 článků a v roce 2013 dokonce 106 článků. Počet publikovaných studií za rok se přitom výrazněji neměnil a bez výrazného trendu osciloval mezi čísly 21 až 29. Nemáme k dispozici metodologicky přesná data o původu autorů článků doručených do

Graf 7. Vývoj zastoupení autorů článků v *Sociologii* podle původu (údaje v %)

redakce a tato čísla můžeme jen odhadovat podle jména či jazyka názvu článku. Podle tohoto odhadu je podíl českých uchazečů o publikování v *Sociologii* v letech 2009–2013 přibližně čtvrtinový až třetinový. Větší publikační aktivitu českých sociologů v slovenském časopise lze tedy vysvětlit jednak nárůstem českých uchazečů o publikování, ale také jejich poměrně vysokou úspěšností v recenzním řízení.

Zaměřili jsme se též na analýzu vzájemné české a slovenské mezinárodní publikační aktivity. V *Sociologickém časopise* bylo ve sledovaném období publikováno celkem 29 článků s prvním slovenským autorem. Nejproduktivnější slovenskou autorkou byla Ľuba Kráľová s 3 články (sociologie rodiny), dva články v *Sociologickém časopise* publikovali Zora Bútorová (česko-slovenské vztahy), Valentína Harmadyová (sociální rozvoj, média) a Vladimír Krivý (česko-slovenské vztahy, metodologie). V *Sociologii* vyšlo celkem 107 článků s prvním českým autorem. Z českých sociologů tu nejvíce publikoval Pavel Machonin (5 článků o modernizaci, transformaci, sociální struktuře a česko-slovenských vztazích), Tomáš Katrňák (4 články zejména o sociální struktuře), Dušan Janák (3 články z historie slovenské a české sociologie), Martin Kreidl (3 články o vzdělání a sociálních nerovnostech) a Marek Loužek (3 články věnované světovým sociologickým klasikům).

Pro celkově výrazně nižší podíl jiných než českých zahraničních autorů v *Sociologii* než neslovenských zahraničních autorů v *Sociologickém časopise* nemáme jednoznačné vysvětlení. Mezi pravděpodobné faktory patří menší intelektuální emigrace ze slovenské části komunistického Československa, která se po roce 1989 vrací v kontaktech se zahraničními institucemi a snad i v relativně nižším zapojení slovenských sociologů do mezinárodních projektů, což souvisí mj. s celkovou nižší početností slovenské sociologické obce. Do jisté míry můžeme mluvit i o přetrvání publikačních vzorů z doby předmarxistické sociologie, i když o důvodech přetrvávání spíše spekulujeme. Tím se dostáváme ke srovnání soudobých časopisů s jejich předchůdci.

Srovnání současných sociologických časopisů s jejich předchůdci

Sociologický časopis ani *Sociológia* nejsou prvními českými a slovenskými oborovými časopisy. První oborové periodikum *Sociologická revue* začalo vycházet na území prvorepublikového Československa v roce 1930, ale už chvíli předtím měla sociologie vyhrazenou samostatnou rubriku v revui *Parlament* a sociologové publikovali v jiných, zejména filosofických oborových časopisech. O rok později vznikl další časopis *Sociální problémy*. *Sociologická revue* vycházela v Brně, *Sociální problémy* v Praze a soustřeďovaly kolem sebe odlišné autorské okruhy, které se protínaly jen minimálně. Vzájemným animozitám a vymezování na stránkách oborových časopisů i mimo ně věnovali pozornost Z. R. Nešpor [2007] a D. Janák [2013b]. Na Slovensku začal vycházet první sociologický časopis v roce 1946 v Martině, i když i on měl jistého předchůdce v meziválečném periodiku Učené společnosti J. Šafárika *Bratislava*. *Sociologický sborník* kolem sebe soustředil zase nový okruh slovenských autorů, kteří až na naprosté výjimky v českých časopisech nepublikovali. Všem třem časopisům byla věnována detailní pozornost formou obsahové analýzy již dříve [Janák 2011a, b; Janák, Bereš 2011], zde se omezíme na stručné srovnání se soudobými časopisy.

Z hlediska rozsahu jsou soudobé časopisy rozsáhlejší než ty prvorepublikové, resp. poválečné, což je snadno pochopitelné vzhledem ke kvantitativnímu rozvoji oboru. Na druhou stranu dnešní *Sociologii* lze rozsahem přirovnat přibližně k prvnímu českému oborovému časopisu *Sociologické revui*, která byla ze všech tří „klasických“ časopisů zdaleka nejrozsáhlejší a neměla problémy s periodicitou. Toto srovnání je však poněkud zavádějící, neboť *Sociologická revue* byla z velké části plněna recenzemi a anotacemi sociologické literatury. Podsoubor článků a statí rozhodně nebyl několikanásobně větší než obdobný podsoubor v *Sociálních problémech*, zatímco celkový rozsah časopisu ano.¹¹

¹¹ *Sociologická revue* za 15 ročníků své existence (zanikla 1949) otiskla necelých 350 článků a zabrala přibližně 9000 normostran. *Sociální problémy* se potýkaly s periodicitou, vyšlo sedm ročníků, ve kterých bylo otištěno 150 článků, a zabraly 2300 normostran. *Sociolo-*

Tím se dostáváme k rozdílu ve struktuře textů. *Sociologická revue* měla v tomto ohledu poměrně výjimečné postavení jak ve srovnání s dnešními časopisy, tak v kontextu dobové produkce. Kdo ji četl, měl detailní přehled o produkci české a velmi dobrý přehled o produkci celosvětové. Tím, že přinášela recenze a anotace sociologické literatury nejen ze západoevropské a americké sociologie, ale také ze sociologií střední a východní Evropy, bylo její postavení coby zpravodaje o sociologické produkci výjimečné asi i ve světovém kontextu. Tato světovost však zůstane světu utajena do té doby, než se čeština stane světovým jazykem. Soudobé časopisy referují o literatuře velmi výběrově a v omezeném množství, dávajíce přednost menšímu počtu delších slohových útvarů před velkým množstvím anotací. Přehledové deskriptivní texty typu „rozhledy po americké sociologii politiky“ nebo „přehled nejnovější jihoslovenské sociologické literatury“, což jsou recenzní útvary typické pro meziválečnou *Sociologickou revui*, na stránkách dnešních časopisů již nenalezneme. Pravděpodobně jednak proto, že sociologie se rozlila do neobyčejné tematické šířky, a jednak proto, že se jedná o „nevědnou“, tj. pracnou a nebodovanou publikační aktivitu. Soudobým časopisům se svou strukturou podobají více *Sociální problémy* nebo *Sociologický sborník*. Délka statí v *Sociálních problémech* byla značná, nezřídka vycházely na pokračování texty, které by mohly vydat na menší knihu. Ostatně i délka statí v dnešních časopisech (především v *Sociologickém časopise*) nezřídka přesahuje 50 normostran, i když průměrný rozsah je nižší.

Z hlediska autorské struktury je největším rozdílem to, že těm prvním výrazně dominovala publikační aktivita členů redakce. Naopak největší podobnost leží v účasti zahraničních autorů. V podsouboru článků a statí tvořil podíl zahraničních (tj. nečeských a neslovenských) autorů¹² 30 % v *Sociologické revui* a 15 % v *Sociálních problémech*, v *Sociologickém sborníku* nepublikoval žádný zahraniční autor. Podobné proporce jsou příznačné i pro dnešní časopisy s tím, že *Sociológia* se oproti *Sociologickému sborníku* výrazně internacionalizovala, i když podíl zahraničních autorů po odečtení českých autorů je přibližně poloviční než v *Sociologickém časopise*. V *Sociologickém časopise* publikuje relativně méně zahraničních autorů než v meziválečné *Sociologické revui* a více než v meziválečných *Sociálních problémech*. Z těch známějších zahraničních přispěvatelů můžeme zmínit pro *Sociologickou revui* P. Sorokina (napsal několik článků v rozsahu necelých 100 normostran), pro *Sociální problémy* M. Halbwachse, pro *Sociologický časopis* Z. Baumana, I. Szelényiho, I. Wallersteina či P. Sztompku, který publikoval i v *Sociologickém časopise*.

gický sborník zabral necelých 900 normostran, vycházel necelé tři roky a než došlo, jako u všech sociologických časopisů, k jeho zrušení z politických důvodů, otiskl 42 článků a statí.

¹² Příslušnost byla definována v první řadě podle institucionální příslušnosti, teprve v případě její nedohledatelnosti podle dalších charakteristik, především podle převládajícího používaného jazyka, zařazení v lexikální literatuře či podle obsahového kontextu publikovaného článku.

a vedle něj např. M. Maffesoliho. Přetrvává také relativně větší publikační aktivita českých sociologů ve slovenském časopise, která se v poslední době ještě zvýraznila. Oproti období první republiky dnes neexistuje taková uzavřenost autorských okruhů jednotlivých časopisů. V období předmarxistické sociologie měl každý časopis svůj okruh autorů a jen výjimečně docházelo k překrytí. Určitou výjimkou byla publikační aktivita českých autorů v *Sociologickém sborníku*, ale v tomto případě se jednalo o sociology z okruhu brněnského časopisu, v jehož redakční radě zasedal Slovák A. Štefánek.

O určitém dědictví minulosti můžeme mluvit i v případě tematické struktury časopisů. Zmíníme pouze jednu oblast, která umožňuje formulovat trochu obecnější závěr. Je jím otázka vysokého zastoupení textů věnovaných samotné sociologii, především ve vztahu k rozboru klasických i soudobých sociologických teorií. V meziválečných časopisech jsme vysoký podíl těchto článků, který dosahoval přibližně jedné čtvrtiny, vysvětlovali potřebou etablování a budování identity nově se formujícího oboru. Po téměř sto letech (habilitace B. Foustky a E. Beneše proběhly ještě před první světovou válkou, první katedra vznikla roku 1919) bychom už mohli považovat obor za etablovaný, ale počet článků věnovaných oborovému sebezpytu výrazně neklesal. Nutnost znát práce kolegů je samozřejmá, ale k tomu slouží recenze a využití konceptů a poznatků kolegů v dané vědní oblasti je standardní součástí všech vědeckých publikací. O funkcích sociologické klasiky v rámci oboru psala řada autorů [Alexander 1987; O'Connell 1997; Baehr, O'Brian 1994] a je jimi především usnadnění komunikace uvnitř oboru, tvorba oborové identity a pochopitelně skutečnost, že poskytuje určitá vodítka pro řešení předmětných problémů oboru, nevysvětlují však poměrně masivní proporci specializovaných publikací. Domníváme se, že je dána i specifickou povahou sociologické disciplíny, součástí jejíhož předmětu je do jisté míry disciplína samotná. Asi nejvýrazněji ze všech věd je oborový „narcismus“ přítomen ve filosofii, kde se zdá, že dějiny filosofie jsou jejím největším tématem, nejméně přítomný je v tvrdých přírodních vědách, jako je chemie či fyzika. Tezi o sociologii jako „třetí kultuře“, která leží někde mezi „science“ a „humanities“ formuloval pregnančně W. Lepenies již v 80. letech 20. století [Lepenies 1988]. Jeho základním tématem byly filiace mezi klasickou sociologií a krásnou literaturou a postupné odpoutávání směrem k přírodním vědám, jež přetrvává v rozštěpení dvou základních metodologických paradigmat. Lepeniesovu tezi o třetí kultuře bychom na základě analýzy časopisů mohli upřesnit, že nejde jen o filiace klasické sociologie s krásnou literaturou, ale o trvalé vazby sociologie s filosofií, které nabývají podoby obecné sociologické teorie nebo systematické reflexe sociologické teorie, přičemž obě formy bývají nezřídka propojeny v jednom textu. Českou a slovenskou sociologii (a pravděpodobně sociologii obecně) totiž vedle reálného světa sociálních procesů neustále přitahuje ideální svět myšlení. Bylo tomu tak v jejich počátcích a je tomu tak i v současnosti a nevidíme důvody, proč by se na tom mělo něco změnit v blízké budoucnosti. Funkci tvorby oborové identity pochopitelně neodmítáme. Svědčí o tom skutečnost, že od počátku oborových časopisů

až do současnosti představuje T. G. Masaryk zdaleka nejkomentovanějšího sociologa v českých časopisech a A. Štefánek v časopisech slovenských, takže o nich můžeme uvažovat jako o samotných tematických centrech.

Závěr

Náš článek byl do značné míry deskriptivní, ale můžeme jej zakončit shrnutím několika obecnějších zjištění plynoucích ze synchronního i diachronního srovnání. Srovnání soudobých časopisů s jejich předchůdci z první poloviny minulého století ukázalo pochopitelně rozdíly, ale i některé překvapující podobnosti. Přetrvávající rysy autorské struktury spočívají ve vyšším podílu zahraničních autorů v českém časopise a z pohledu česko-slovenské vzájemnosti výrazně větší podíl českých autorů na Slovensku než naopak. Tento rys byl od roku 2008 na stánkách *Sociológie* ještě vystupňován a doplněn opačnou sestupnou tendencí počtu domácích, tj. slovenských článků. Pokud bychom chtěli zobecňovat zjištění z obsahové analýzy časopisů na národní sociologické diskursy, mohli bychom zformulovat provokativní tezi o zániku slovenské sociologie a „kolonizaci“ slovenského sociologického diskursu českými autory. Křivky v Grafu 7 naznačují, že pokud se současný trend nezmění, slovenské články ve slovenském časopise „vymřou“ někdy po roce 2020, ale časopis *Sociológia* nezanikne pro nedostatek příspěvků, protože bude obsazen články českých autorů. Hypotéza o „kolonizaci“ slovenské sociologie českou sociologií potřebuje minimálně jedno upřesnění. Časopis *Sociológia* není ani tak nikou pro rozpínavé české sociology, kteří hledají nová teritoria své publikační dravosti, jako spíše útočištěm, kam byli čeští sociologové zahrnání aplikovanou scientometrií. *Sociológia* je pro ně jeden ze dvou jazykově snadno dostupných oborových časopisů s impakt faktorem. Opačný trend celkového úbytku domácích textů v *Sociológii* je možné vysvětlit především narůstající konkurencí zahraničních (a především českých) autorů, ve které se slovenští autoři v posledním období hůř prosazují.

Z pohledu vývoje tematické struktury také nalézáme některé shodné rysy, mj. např. tradiční dominanci prostorové sociologie na Slovensku nebo „fenomény“ TGM a Anton Štefánek, které nejvíce přitahují pozornost při výzkumu domácí sociologické tradice v počátcích i současnosti oboru. Vysoký podíl článků věnovaných sociologickému myšlení jak formou historie oboru, tak formou reflexe světové sociologie, který jsme v počátcích oboru připisovali především potřebě budovat jeho identitu a etablovat jej, se ukazuje jako trvalá a podstatná součást předmětného zájmu sociologie. Velmi schematicky řečeno, přibližně čtvrtina zájmu sociologů nesměruje k sociální realitě, ale k metarealitě, tj. k reflexím reflexí empirické reality. Uskutečněná obsahová analýza ukázala, že se nejedná o nějakou marginální část, které se věnuje pár úzce specializovaných teoretiků a historiků, ale o podstatný pilíř oborového zájmu.

Z hlediska trendů zastoupení jednotlivých témat však můžeme hovořit o mírně odlišném současném vývoji v *Sociologickém časopise* a v *Sociológii*. Časo-

pisy si jsou podobné kulminací zájmu o témata související s transformací společnosti v 90. letech a v dosud ustáleném a poměrně vysokém zastoupení článků z oblasti sociologie politiky. *Sociologický časopis* však v posledním období směřuje k posílení některých „domácích“ témat: historie národní sociologie a prostorová sociologie (a drobným příspěvkem k domestikaci je i tento text). Naopak *Sociologia* se i s přispěním českých autorů výrazněji internacionalizuje nárůstem zájmu o světovou sociologii či o témata evropské integrace.

DUŠAN JANÁK vystudoval sociologii na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, kde získal také doktorát. Zabývá se společnostmi střední Evropy, dějinami sociologického myšlení, sociální filosofií a filosofií sociálních věd. V těchto oblastech publikoval zhruba třicet článků a statí. Je autorem monografie *Hodnoty a hodnocení v sociologii* Inocence Arnošta Bláhy. Studie z dějin klasické české sociologie (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2009) a spoluautorem několika dalších knižních publikací. Působí na Slezské univerzitě v Opavě.

ROBERT KLOBUCKÝ vystudoval sociologii na katedře sociologie Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, kde získal také doktorát. Zabývá se dějinami sociologického myšlení, drogovou politikou a sociologií poznání. Je autorem monografie *Hlasistické hnutie – národ a sociológia* (Bratislava: Sociologický ústav Slovenské akademie věd, 2006) a řady dalších textů z uvedených oblastí. Od roku 1996 působí na Sociologickém ústavu Slovenské akademie věd v Bratislavě.

Literatura

- Alexander, J. 1987. „The Centrality of Classics.“ Pp. 11–57 in A. Gidens, J. H. Turner (eds.). *Social Theory Today*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Basl, J., D. Münich, O. Sidorkin. 2009. *Publikační výsledky české sociologie v odborných časopisech v posledních deseti letech*. Discussion paper 2009 – 201. Praha: CERGE-EI.
- Búzík, B. 1995. „Teoretický pluralizmus alebo eklekticismus?“ *Sociológia* 27 (4): 297–300.
- Búzík, B. 1997. „Od kritiky teórie k empiricismu.“ Pp. 19–30 in L. Turčan, E. Laiferová (eds.). *O kontinuitu a modernu. Predpoklady, možnosti a realita rozvoja sociológie na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Búzík, B. 2005. „Od triednej spoločnosti k postkomunizmu: užitočnosť veľkých rozprávání.“ Pp. 9–14 in J. Matulník, J. Sopóci, K. Čukan (eds.). *Vývoj slovenskej spoločnosti v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia – trendy, problémy, perspektívy*. Bratislava: Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV.
- Búzík, B. 2007. „Zmysel konfrontácie. Je výskum sociálnej stratifikácie Slovenska svetový alebo slovenský?“ Pp. 13–19 in J. Matulník, R. Bednárik (eds.). *Slovensko v nových kontextoch – výzva pre sociologickú vedu: zborník referátov z výročnej vedeckej konferencie SSS pri SAV*. Nitra: Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV.
- Baehr, P., M. O'Brian. 1994. „Founders, Classics and the Problem of Canon.“ *Current Sociology* 42 (1): 1–157.

- Connell, R. W. 1997. „Why Is Classical Theory Classical?“ *American Journal of Sociology* 102 (6): 1511–1557, <http://dx.doi.org/10.1086/231125>.
- Janák, D. 2011a. „Autorská a tematická struktura Sociologické revue. Příspěvek k sociologickému rozboru dějin české sociologie.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47 (5): 991–1016.
- Janák, D. 2011b. „Obsahová analýza Sociologického sborníku. Příspěvek k dějinám česko/slovenské sociologie.“ *Sociológia* 43 (5): 584–603.
- Janák D., A. Bereš. 2011. „Autorská a tematická struktura časopisu Sociální problémy. Příspěvek k sociologickému rozboru české sociologie.“ *Lidě města* 13 (1): 3–25.
- Janák, D. 2013a. „Počátky teoretické sociologie v českých zemích. Text věnovaný památce prof. M. Petruska.“ *Sociológia* 45 (4): 339–364.
- Janák, D. 2013b. „Brněnská versus pražská sociologická škola: mýtus a skutečnost.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 49 (3): 577–602.
- Janák, D., R. Klobucký. 2014. „The Issue of Central Europe in the Main Czech and Slovak Sociological Journals Sociologický časopis / Czech Sociological Review and Sociológia / Slovak Sociological Review between 1990 and 2000.“ *Socio.hu* [online]. Special Visegrad Issue [cit. 26. 5. 2014].
Dostupné z: http://socio.hu/uploads/files/Visegrad/5janak_klobucky.pdf.
- Klobucký, R. 2006. *Hlasistické hnutie: národ a sociológia. Začiatky sociologického myslenia na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Klobucký, R. 2009. „Štyridsať rokov časopisu Sociológia.“ *Sociológia* 41 (1): 52–82.
- Kusá, Z. 1996. „Komunikácia na stránkach časopisu Sociológia.“ Pp. 36–45 in *Problémové polia slovenskej sociológie*. Bratislava: Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV a SÚ SAV.
- Kusá, Z. 1997. „Nechcená kontinuita?“ Pp. 155–160 in L. Turčan, E. Laiferová (eds.). *O kontinuitu a modernu. Predpoklady, možnosti a realita rozvoja sociológie na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Kusá, Z., B. Búzik, L. Turčan, R. Klobucký. 2002. „Sociology – Slovakia.“ Pp. 518–535 in M. Kaase, V. Sparschuh (eds.). *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989–2001)*. Berlin, Bonn, Budapest: Social Science Information Centre (IZ) / Collegium Budapest.
- Lepenies, W. 1988. *Between Literature and Science. Rise of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marešová, A., M. Scheinost. 1994. „Současný stav kriminality v České republice.“ *Sociologický časopis* 30 (2): 167–178.
- Nešpor, Z. R. 2007. „Před ¾ stoletím. Kvantifikovaný esej o časopisecké produkci české sociologie před nástupem marxismu a dnes.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 43 (2): 397–422.
- Nešpor, Z. R. a kol. 2014. *Dějiny české sociologie*. Praha: Academia.
- Scott, W. A. 2009. „Scott’s π (Pi): Reliability for Nominal Scale Coding.“ Pp. 347–349 in K. Krippendorff, A. Bock (ed.). *The Content Analysis Reader*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Scherer, H. 1998. „Úvod do obsahové analýzy.“ Pp. 29–53 in W. Schulz, L. Hagen, H. Scherer, I. Reitová. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
- Sopóci, J. 1995. „Hľadanie teórie v slovenskej sociológii.“ Pp. 21–28 in *Sociológia v meniacej sa spoločnosti*. Bratislava: Katedra sociológie FF UK.
- Sopóci, J. 1997. „Problémy teoretickej diferenciácie v slovenskej sociológii.“ Pp. 46–53 in L. Turčan, E. Laiferová (eds.). *O kontinuitu a modernu. Predpoklady, možnosti a realita rozvoja sociológie na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Večerník, J. 1993. „K novému ročníku.“ *Sociologický časopis* 29 (1): 3–4.
- Vohralíková, L. 2002. „O čem psali a báдали čeští sociologové v devadesátých letech 20. století.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 38 (1–2): 139–151.